

δαία ἀποκάλυψιν. Δὲν μᾶς διδάσκεις λοιπὸν φιλοσοφίαν τῆς Σκοτίας, ἀλλὰ φιλοσοφίαν τοῦ σκότους ἐκ προμελέτης ἀποσιωπῶν δι' ὅλων τῶν συγγραμμάτων σου τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐνῶ λέγεις τόσα περί θρησκείας. Τί μᾶς προτείνεις πρὸς λατρείαν; — τὸ μορμολύκειον τῆς ἀφαιρέσεώς σου (*caput mortuum abstractionis*), ἀπερίτμητον Μωαμεθανισμόν, ὄνομα Θεοῦ πλουτοῦντος ἀπὸ στερητικὰ ἐπίθετα, Ἀνάρχου, Ἀμεταβλήτου, Ἀτρέπτου, Ἀπειροτελείου (Γνωστ. § 117—119) καὶ Νοεροῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι ὡς τὸ ὑδάρων. Ἀλλαχοῦ (Στοιχ. § 113) τὸν ὀνομάζεις ἕνα καὶ μόνον ἀπειροτέλειον Νοῦν, ὥστε μᾶς διδάσκεις περίπου τὸν Νοῦν τοῦ Ἀναξαγόρου, ἢ ἐπαθες ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης λέγει περί Ξενοφάνους, ὅτι « ἐνίσας . . . οὐδὲν διεταρήνισεν, οὐδὲ τῆς φύσεως τούτων οὐ δετέρας ἔοικε θιγεῖν, ἀλλ' εἰς τὸν ἕλον οὐρανὸν (τὸ Σύμπαν) ἀποβλέψας τὸ ἐν εἰναί φησι τὸν Θεόν. (Μετὰ τὰ φυσ. Α'. 5). »

Ἡ Θεοσέβειά σου εἶναι ἄρα ὁ ἀνάκαινισθεις βωμὸς τῷ ἀγνώστῳ Θεῷ. Ἀφίνομεν ὅτι δὲν ἐννοεῖς τὸ μέγα μυστήριον τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸν σύνδεσμον τοῦ ἀπείρου καὶ πεπρασμένου, τὴν μεσολάβησιν μεταξὺ Θεοῦ καὶ Ἀνθρώπου, Αἰωνίου καὶ Θνητοῦ, ἀλλὰ προχωρεῖς πάντοτε δι' ἀφαιρέσεως ἐκ τῆς ποικιλίας τοῦ κόσμου κατασκευάζων τὴν ἐνότητα τοῦ σύμπαντος. ἐκ τῶν αἰσθήσεων τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν καὶ οὕτω καθεξῆς ἐκ τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου ὁμοῦ τὴν τελειοποίησιν αὐτῶν διὰ τῆς μελλούσης ζωῆς, ὅπερ οὐδὲν λέγει, πῶς ὁμως τολμᾷς ἐνῶ παραδέχασαι ὅλα ταῦτα ἐκ τῆς ἐμπειρίας δι' ἐπαγωγῆς καὶ τεκμηρίων, ν' ἀντικαταστήσῃς τὴν κοινὴν τῶν Χριστιανῶν παράδοσιν διὰ τῆς ἀτομικῆς σου εἰκασίας; Οὐχὶ βεβαίως δι' ἄλλον λόγον, εἰμὴ διότι ἀντὶ ὅλων τῶν θρησκευτῶν λαμβάνεις τὴν ἀφαίρεσιν τῆς θρησκείας, τὴν Θεοσέβειαν, ἀψυχον σκιάν, ἀγαλμα νεκρὸν, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς ζήσεως τῶν ὕμνων σου καὶ τοῦ πυρὸς τῆς καρδίας σου ποτὲ ὡς ὁ Πυγμαλίων δὲν θέλεις καταστήσῃς ζῶν. Παῦσε λοιπὸν λατρεύων θρησκείαν ἄνευ θρησκευματος, Θεὸν ἀπρόσωπον καὶ ἀνυπόστατον, Θεοσέβειαν ἄνευ χριστιανισμοῦ, καὶ φιλοσοφῶν μὴ θρησκεύε, ἢ θρησκεύων μὴ φιλοσοφεί. »

Ταῦτα θέλομεν ἀπαντήσῃ, ἐν τῇ μικρᾷ ἡμῶν σοφίᾳ, ἀφίνοντες εἰς σπουδαιότερους νὰ ἐπιφέρουν καταλληλότερα.

Η. Καλλιγὰς.

ΤΟ ΕΝ ΟΛΛΑΝΔΙΑ ΣΠΗΛΑΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΕΤΡΟΥ.

Σπανίως οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὴν Ὀλλανδίαν, ἀμελοῦσι νὰ ἐπισκεφθῶσι καὶ τὸ παρὰ τὴν Μαστρίχτην σπήλαιον τοῦ Ἀγίου Πέτρου, ἄξιον πολλοῦ λόγου διὰ τε τὴν ἔκτασιν καὶ τὰ γεωλογικὰ φαινόμενα. Ὁ κύριος Ἰωάννης Μουρράιης, γνωστὸς ἐν Λονδίῳ διὰ τὰς πολυειδεῖς καὶ σοφὰς ἐκδόσεις του, περιέγραψε

μὲ πολλὴν ἀκρίβειαν τὸ σπήλαιον τοῦτο, ἐν τῇ περιηγήσει αὐτοῦ εἰς Ὀλλανδίαν καὶ Βέλγιον.

« Διαβάντες, λέγει, τὰ πολυάριθμα ὄχυρά τῆς Μαστρίχτης, καὶ παρακολουθήσαντες ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν τὸ γραφικώτατον ρεῖθρον τοῦ Μόσα, ἤλθομεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ ὠκοδομήθη καὶ ἕτερον φρούριον προασπιζόμενον τὴν πᾶσιν. Μικρὸν μόνον ὁδὸς μᾶς ἔμενε νὰ διαβῶμεν διὰ νὰ φιάτωμεν εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Ἀγίου Πέτρου· ἀλλ' ἀπηντήσαμεν τοσοῦτον ἀριθμὸν περιέργων, ὥστε δλίγον ἐλείψε νὰ ὀπισθοδρεμήσωμεν, ἀμφιβάλλοντες ἂν ἡ τότε σὺρροή ἤθελε μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐπιδοθῶμεν εἰς παρατηρήσεις σπουδαίας. Κατὰ προτροπὴν ὁμως τῶν ὁδηγῶν μας, ἀνήψαμεν τὰς λαμπάδας μας καὶ κατέβημεν εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς.

« Καὶ πρῶτον μὲν ἠσθάνθημεν ψῦχος ὅχι εὐκαταφρόνητον· δὲν ἐθαυμάσαμεν ὁμως, διότι τὸ θερμόμετρόν μας, ἐκτὸς μὲν τοῦ σπηλαίου, ἦτο ἀναβιβασμένον εἰς τὸν 23 βαθμὸν τοῦ Ρεωμέρου, ἐντὸς δὲ κατέβη ἀμέσως εἰς τὸν 11. Ἀφοῦ συνείθισαν οἱ ὀφθαλμοί μας εἰς τὸ σκότος, τὸ ὁποῖον μόλις διεσκεδάζετο ἀπὸ τὸ κλονούμενον φῶς τῶν λαμπάδων μας, παρετηρήσαμεν σπήλαιον 52 ποδῶν πλάτος ἔχον, καὶ 44 ὕψος. Μετὰ ταῦτα εἰσῆλθομεν εἰς στενωπὸν κεχαραγμένην ὀριζοντεῖως ἐπὶ τοῦ βράχου, ποτὲ μὲν εἰκοσι, ποτὲ δὲ ἑξ ποδῶν ὕψος ἔχουσαν. Ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἀριστερῶν ἐδλέπομεν στοᾶς ὁμοίας μὲν πρὸς ἀλλήλας καὶ συναφεῖς, μὴ συγκοινωνούσας ὁμως. Ἐν τὸς αὐτῶν τὰ σκότῃ ἦσαν ψηλαφητὰ καὶ ἡ ἔκτασις φρικώδης· καὶ ποτὲ μὲν ἡ φωνὴ ἀντήχει ὀξεῖα ἢ βραγχώδης, ποτὲ δὲ ὡς συριγμὸς γρηνῆς, κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἀνωμαλίας τῶν ἀντικρουστικῶν ἐπιφανειῶν. Μετὰ ἡμισείας ὥρας ὁδοπορίας εὐρέθημεν ἐνώπιον μακρῶν ὁδῶν, ἁλλῶν μὲν στενῶν, ἁλλῶν δὲ εὐρυτέρων, καὶ ὑψηλῶν μέχρις εἰκοσι καὶ τριάκοντα ποδῶν. Αἱ ὑπόγειοι αὗται ὁδοί, τὰς ὁποίας κατασκεύασαν χεῖρες ἀνθρώπων πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν, ἔχουσι περιφέρειαν σταδίων, τεσσαράκοντα ὀκτὼ μὲν κατὰ μῆκος, δεκαεῖς δὲ κατὰ πλάτος· διασταυροῦνται δὲ τοσάκις καὶ τόσῳ ἀνωμάλως, ὥστε καὶ οἱ τολμηρότεροι ἀντροχαρεῖς φρίττουσιν ἐνώπιον τοῦ λαθυρίνθου ἐκείνου. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τὰ λατομεῖα ἤθελον ἀποπλανᾶσθαι ἄνευ ἐλπίδος σωτηρίας, ἐὰν δὲν ἐχρησίμευσαν πρὸς αὐτοὺς ὡς ὁδηγοὶ οἱ κύνες καὶ οἱ ἵπποι των. Ἰδοὺ διὰ τί δὲν ἐτολμήσαμεν νὰ προχωρήσωμεν. Τοσοῦτος δὲ ὁ ἐπικρατῶν ζόφος, καὶ τοσαύτῃ ἡ σιωπὴ, ὥστ' ἐνομίζομεν ὅτι εὐρισκόμεθα πέραν τῶν ὁρίων τῆς οἰκουμένης· εἶναι χάος· ἀχανές, τάφος ἀπέραντος, ὅπου ὁλόκληρον ἔθνος δύναται νὰ κατοικήσῃ, ἐὰν ἔχῃ τροφίμα καὶ φῶς. Πολλάκις ἐν καιρῷ πολέμων, οἱ κάτοικοι τῆς Μαστρίχτης καὶ τῶν περιχώρων ἐκρύβησαν ἐντὸς τοῦ σπηλαίου τούτου.

« Καθόσον ἐπροχωροῦμεν, περιεργαζόμεθα τοὺς μεσοτοιχοὺς τῶν στοᾶν· οἱ μὲν εἶχον τὴν ἐπιφάνειαν τραχεῖαν καὶ ἀνώμαλον, οἱ δὲ ὀμαλὴν καὶ στιλπνὴν, καὶ οἶονεὶ χειρότευκτον. Ἀλλοτε ἀπηντῶμεν κοιλώματα, ὅπου ἔκειντο συγκεκολλημένα κογχύλια, φυτὰ καὶ ἰχθύες ἀπολελιθωμένοι, λείψανα κόσμου ἀρχαίου,

μαρτυροῦντα ὅτι θάλασσα κατακάλυπτε πάλαι τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ὁ ὅλως ἰδιαιτέρος σχηματισμός τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν ἀπεδείκνυνεν ὅτι παναρχαία ἦτο ἡ καταγωγή των, καὶ ὅτι ἀνῆκον ἴσως εἰς εἰδὴ ζώων, φυτῶν καὶ κογχυλίων ἐκλείψαντα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐχρειάζετο ἄπειρος χρόνος διὰ νὰ ἀναλύσωμεν καὶ κατατάξωμεν εἰς κλάσεις τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν ὀστρεοδέρμων, τῶν μαλακίων, τῶν ἰχθύων, τῶν λιθοφύτων, τῶν πολυπόδων, κ. τ. λ., ἐλάβομεν μόνον ὡς δείγματα ὀλίγα τινὰ ἐξ αὐτῶν. Πρὸ πάντων δὲ μᾶς ἐξέπληξαν τὰ γιγαντιαία λείψανα ζώου ἐκ τοῦ γένους τῶν ἰδιοειδῶν. Συνάψαντες πολλὰ τῶν δισκορπισμένων αὐτοῦ μελῶν, ὑπελογίσθημεν ὅτι τὸ ἀμφίβιον τοῦτο εἶχε 38 μέχρι 40 ποδῶν μήκος.

» Ὁ ὁδηγός μᾶς ἐφερεν εἰς τόπον ὀνομαζόμενον Κρήνην· ἐκαθήσαμεν δὲ ἐπὶ τῆς ὄχθης λίμνης τινὸς ἀρχετὰ μεγάλης, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐξῆε λεπτόν ῥεῖθρον ὕδατος ἀναβλύζοντος περὶ τὴν ῥίζαν δένδρου ἀπολελιθωμένου, συμπιεζομένου ὑπὸ δύο βράχων κολοσσαίων. Ἡ εἰκὼν ἐκείνη τοῦ χάους, ἡ βαθεῖα σιωπὴ, τὸ φῶς τῶν λαμπρῶν ἀντανακλώμενον ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς λίμνης, καθίστα τὴν σκηνὴν μαγευτικωτάτην. Οἱ ἐντὸς τοῦ σπηλαίου τούτου λίθοι σύγκεινται ἐξ εἰδους τινὸς ἄμμου εὐτρίπτου, ἥτις, κοπανιζομένη, πωλεῖται εἰς Ὀλλανδίαν καὶ Γερμανίαν, ὅπου τὴν μεταχειρίζονται πρὸς ταῖς ἄλλοις καὶ εἰς τὸ νὰ πιαίνωσι τὴν γῆν. Μετ' ὀλίγον εἰσπήλομεν εἰς στοᾶν ἐχούσαν σταλακτίτας ἐξαισίους. Ἀλλ' ἀπροσδόκητός τις συνάντησις διέκοψε τὰς γεωλογικάς μας παρατηρήσεις.

» Ἐπροχωροῦμεν συνδιαλεγόμενοι, ὅτε εἶδομεν ἐν μέσῳ τῆς στοᾶς σῶμά τι τὸ ὁποῖον μᾶς ἐράνη ὡς βράχος πετῶν ἀπὸ τοῦ θόλου. Ὁ ὁδηγός μας ὤστας, καὶ τοι πρὸ εἰκοσιν ἐτῶν συνεπισκεπτόμενος μετὰ τῶν ξένων τὸ σπήλαιον δὲν ἐγνώριζε τὸ μέρος ἐκεῖνο, προέβη θαρρῶαλέως· ἀλλὰ μόλις διέκρινε τὸ σῶμα, καὶ ἐφώναξεν ἔντρομος· « ἄνθρωπος! » Ἐτρέξαμεν ἀμέσως διὰ νὰ βοηθήσωμεν τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, ἀλλ' εὗρομεν σκελετόν, ἀληθῆ μοῖραν ἀπεξηραμένην, θαυμασίως δὲ διατηρηθεῖσαν ἐκ τε τῆς ξηρασίας τοῦ αἵματος καὶ τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως σκωλήκων· τὸ ἐνδύμα του ἦτο ἀκέραιον, καὶ ἐκ τοῦ σχήματος αὐτοῦ ὑπεθέσαμεν ὅτι ὁ θάνατος συνέβη περὶ τὰ μέσα τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος. Ἐκράτει δὲ καὶ κομβολόγιον, καὶ πῖλος τρίπτυχος ἐκεῖτο πλησίον αὐτοῦ. Φαίνεται ὅτι ἀποπλανηθεὶς ἐντὸς τοῦ ἀδιεξόδου ἐκείνου δαιδάλου, ἀπέθανεν ὑπὸ τῆς πείνης. Φοβηθέντες μὴ πάθωμεν ὅ,τι καὶ ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος, ἐπεστρέψαμεν ἀμέσως.

Βεθυθισμένοι εἰς σχέψεις ἐξ αἰτίας τῆς λυπηρᾶς ταύτης συναντήσεως, ἀνεχωροῦμεν βραδυκατοῦντες καὶ σιωπηλῶς, ὅτε ἠκούσαμεν τὸν ὁδηγὸν μας λέγοντα· « Ἴδετε, κύριοι, ἐδῶ γράφουν τὰ ὀνόματά των ὅλοι οἱ ξένοι. Παρατηρήσατε πόσον πλῆθος ὀνομάτων· μετὰ αὐτῶν εὐρίσκονται ἰδιόχειρα καὶ αὐτὰ τῶν περιφημοτέρων ἀνδρῶν ὅλων τῶν ἐποχῶν. » Καὶ τῶν-τι, ἀναγνώσαντες τοὺς ἀτελευτήτους ἐκείνους πίνακας, τὰ ἀληθινὰ ἐκεῖνα χρονικά τοῦ σπηλαίου τοῦ Ἀγίου Πέτρου, ἐπεδόθημεν, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν εἰς ἄλλο εἶδος παρατηρήσεις.

» Πᾶν ὄνομα παρηκολοθεῖτο καὶ ἀπὸ χρονολογίαν, ἡ δὲ ἀρχαιότερα ἦτο δέκα αἰώνων! ὅποια ποικιλία χαρακτήρων γραφικῶν, καὶ ὅποιος παρχαῖος συνδυασμός ὀνομάτων ἀνηκόντων εἰς ἀνθρώπους καὶ εἰς ἐποχάς· τὸσφ διαφόρους! Ὁ μεσαιὼν ἐπιδεικνύων τὰ σοβαρὰ καὶ μαγικά ταῦτα γράμματα S. P. Q. R., (1) ἀποφθέγματα φιλοσόφων, στίχοι ἐπιτετηδευμένοι ποιητῶν, φράσεις ὀγκώδεις πεζογράφων, στροφαὶ μυστικαὶ Γερμανῶν, ἐπιγράμματα σκωπτικὰ καὶ κομπαστικὰ Γάλλων, ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἱερογλυφικά, ὅλον τοῦτο τὸ μῖγμα τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ὄντων, τῶν θεωριῶν καὶ τῶν πραγμάτων, παρουσιάζοντο εἰς τὰς ὄψεις μας ὡς εἰκὼν τις τελεία τῆς νεωτέρας κοινωνίας καὶ τῶν ἡθῶν τῆς. Μεταξὺ τῶν ὀνομάτων ἀνεζητήσαμεν, ἀλλ' εἰς μάτην, τὸ τοῦ Ναπολέοντος· ὁ δὲ ὁδηγός μᾶς εἰδείξε τὸ μέρος ὅπου ἦτον ἐγγεγραμμένον, καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι τὸ ἐσθῆσε χεὶρ ἐχθρά. Καὶ ὅμως οἱ ἄνθρωποι καὶ ὁ πανθαμάρτωρ ἐπεδόθησαν τὸ τοῦ δουκὸς τῆς Πάρμας, τοῦ ἐξολοθρευτοῦ ταύτου τῶν κατοίκων τῆς Μαστρύχτης, καὶ τὸ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀλβης, τῆς μάστιγος ταύτης τῶν Κάτω Χωρῶν. Τὰ ἐνέγραψαν δὲ αὐτοὶ ἰδιοχείρως, καὶ κατόπιν αὐτῶν ἀναγινώσκονται ἄπειρα ἄλλα ἀξιωματικῶν Ἰσπανῶν ἀνηκόντων εἰς τοὺς στρατοὺς ἀμφοτέρων τούτων τῶν δουκῶν. Νομίζει τις ὅτι ὁδηγοῦσιν εἰσέτι τοὺς αἰμοδόρους στρατιώτας των. Ὁ λοφερός ἐκεῖνος τόπος ἦτο βεβαίως ὁ μόνος κατάλληλος διὰ νὰ διατηρήσῃ τὸσφ ἐπαξίως αὐτῶν τὴν καταγθονίαν μνήμην των.

» Ἐπυξήσαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς τὸν κατάλογον τοῦτον τῶν ξένων, προσθέντες καὶ τὰ ἄγνωστα ὀνόματά μας, καὶ σπεύσαντες ἐξήλθομεν τοῦ θαυμασίου ἐκείνου ἄντρου, ἐν ᾧ διεμείναμεν περὶ τὰς τέσσαρας ὥρας. »

N. Δ.

ΤΟΥ ΓΕΡΟΜΟΥΡΤΟΥ Η ΚΟΡΗ.

Ἐν τῷ ΚΔ' φυλλαδίῳ ἡ Πανδώρα ἐξέδωκε δημοτικὸν ποίημα ὑπὸ τὴν ἄνω ἐπιγραφὴν, κριθέν παρ' ὅλων τῶν ἀναγνωστῶν ὡς ἐν τῶν ὠραιωτάτων αὐτοφυῶν ἀνθέων τοῦ νέου ἡμῶν Ἑλικῶνος. Ἐκτοτε ἠθέλησε, κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν της, νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἐποχὴν τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ καὶ τὰς περιστάσεις εἰς ἃς ἀναφέρεται, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν της ὑπῆρξεν ἐντελῶς ἀπροσδόκητον. Τὸ ὥραϊον τοῦτο ποιημάτιον εἶναι ἔργον οὐχὶ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ τοῦ καὶ δι' ἄλλων του ποιητικῶν ἔργων γνωστοῦ Κ. Γαλακτώστα, ὅστις ἀνωνύμως δοὺς αὐτὸ τῇ Πανδώρᾳ, σκῶπὸν εἶχεν οὐχὶ ν' ἀπατήσῃ τινὰ, ἀλλὰ νὰ παῖξῃ ἐπ' ὀλίγον, καὶ ν' ἀκούσῃ τὰς κρίσεις ὀπίσω τοῦ παραπετάσματος. Τὴν ἡμετέραν φθάντες εἶπομεν, ὅταν εἴχομεν ὑπ' ὄψιν τὸ ποίημα καὶ οὐχὶ τὸν ποιητὴν. Μίαν δὲ μόνην σκέψιν δικαιοῦμεθα ἴσως νὰ προσθέσωμεν, ὅτι, ὁ στέφανος δὲ ὁ Κ. Ἀσώπιος δικαίως πλέκει εἰς τοὺς δημοτικοὺς ποιητάς, οὐχ ἦτον δὲ.

[1] Senatus populusque Romanum.